

L'AGENDA 21 DE LA CULTURA. DE LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA A LA CIUTADANIA CRÍTICA. DOS EXPERIÈNCIES A LES COMARQUES DE CASTELLÓ.

Tomàs Segarra Arnau

Eugeni Trilles Fabregat

Universitat Jaume I

segarraarnau@gmail.com

RESUM

Per què permetre la participació? I per què participar? Participar és una paraula que tothom coneix, però que cadascú de nosaltres interpreta d'una manera. Tots sabem participar, però pocs hi participem.

Presentem el projecte de l'Agenda 21 de la Cultura, descrivint el procés d'implementació seguit en dos municipis d'interior: Sant Mateu i Vilanova d'Alcolea. Un procés d'aprenentatge i empoderament de tots els actors implicats, que gira al voltant d'aquesta ferramenta de desenvolupament local basada en la participació ciutadana.

PARAULES CLAU: Ciutadania, participació, Agenda 21, cultura, desenvolupament local, empoderament, aprenentatge, sostenibilitat, diversitat, democràcia participativa, ciutadania crítica.

*“L'Agenda 21 de la cultura és el primer document amb vocació mundial que aposta per establir les bases d'un compromís de les ciutats i els governs locals per al desenvolupament cultural. Desenvolupament basat en els drets humans, la diversitat cultural, la sostenibilitat, **la democràcia participativa** i la generació de condicions per a la pau.”*

Agenda 21 de la cultura.

1.- LA IMPORTÀNCIA DE LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA.

Es necessari analitzar la qüestió de la participació ciutadana des de les perspectives de la motivació i de la reacció.

Per què permetre la participació? I per què participar? Aquests perques estan directament relacionats amb els “com?” i els “per a què?”, ja que alguns estem disposats a participar i d'altres a facilitar la participació, segons per a què i segons com. En aquest punt, l'estudi de la participació pot admetre enfocaments comuns o similars en diferents entorns.

Participar és una paraula que tothom coneix, però que cadascú de nosaltres interpreta d'una manera. Tots sabem participar, però pocs hi participem. Per a alguns, participar és estar present activament en els processos que ens preocupen i interessen. Per a d'altres és prendre part activa en tots els aspectes que comprenen la denominada esfera pública. Però per a la gran majoria, participar es limita a actes puntuals, com posar una papereta en una urna cada quatre anys.

La participació és desenvolupada per part dels ciutadans: homes i dones amb drets i responsabilitats enfront de l'Estat. Suposa interactuar, de manera més o menys organitzada, amb qui comparteix ideals i interessos. Per a col·laborar i enfrontar junts eventuais resistències i expressar-se. Suposa la necessitat i la voluntat d'influir en la societat. Mostrar el reconeixement que l'acció ciutadana pot canviar la forma com funciona la societat.

Es pot dur a terme de moltes maneres. Ens organitzem per a resoldre alguna problemàtica comuna que ens afecta. Ens integrem en una organització social que lluita per temes que ens importen. Podem ser militants en un partit polític. Votem pels nostres representants i donem suport a un determinat candidat. Realitzem activitats comunitàries per a ajudar als altres. Aquestes, o altres, poden ser vies per a la participació. També les intensitats poden ser diverses, tan variables com la multitud de persones i interessos existents.

Hom pot involucrar-se en major o menor mesura dins d'un procés participatiu. En tots els casos serà necessària una motivació. Aquesta pot nàixer amb la intenció de millorar les nostres condicions de vida, o de donar a conèixer i valorar els drets i deures que tenim com ciutadans. És a dir, per a buscar la influència en les decisions importants que ens afecten.

L'associacionisme, eixa necessitat d'agrupar-nos amb uns altres per temes comuns, porta implícita la paraula participar. Partim d'eixa necessitat i caminem cap a una construcció desinteressada de llaços entre persones, amb inquietuds i necessitats similars a les nostres. Tot i això, la via de participació més generalitzada és la que ens permet el nostre sistema democràtic, el dret al vot.

Sovint es detecta en els col·lectius i associacions cert temor envers els resultats aconseguits. És com si, un cop assolit l'objectiu, la participació deixés de tindre sentit. La mobilització de la ciutadania davant d'un problema important, que afecta gran part d'una comunitat, es manifesta amb major facilitat. En canvi és més costós generar processos participatius per a cobrir determinades necessitats socials o culturals. Sobretot quan aquestes no són gaire visibles. Cal treballar per un canvi de tendència. La participació no pot existir tan sols quan detectem un enemic.

Si treballem per millorar aquestes necessitats, sovint intangibles, estarem apostant per millorar la nostra qualitat de vida.

2.- L'AGENDA 21 DE LA CULTURA

L'Agenda 21 de la cultura sorgeix d'una iniciativa promoguda i impulsada en el context del Fòrum d'Autoritats Locals de Porto Alegre (FAL), organització que reuneix ciutats i representants de governs locals de tot el món, creada en l'any 2001 en el marc del Fòrum Social Mundial.

El concepte de cultura apareix per primera vegada en la reunió del II Fòrum, en l'any 2002. No fou fins a l'any 2003 quant el FAL va encarregar en les ciutats de Porto Alegre i Barcelona coordinar el procés de redacció de l'Agenda 21 de la Cultura. La seva aprovació definitiva va tenir lloc el 8 de maig de 2004 en el IV Fòrum d'Autoritats Locals per a la Inclusió Social de Porto Alegre, celebrat a Barcelona.

L'Agenda 21 de la cultura és una eina per a potenciar el paper de la cultura en les polítiques locals. Convertint-la en el quart pilar del desenvolupament sostenible, afirmant tant la importància d'unes polítiques culturals sòlides i autònomes, com l'establiment de ponts amb els altres dominis de la governança local.

S'estructura en un total de 67 articles, dividits en tres grans seccions: els principis amb 16 articles, compromisos amb 29 articles i recomanacions amb 22 articles. La secció dels "principis" descriu la relació entre cultura i drets humans, diversitat, sostenibilitat, democràcia participativa i pau. La

secció dels “compromisos” remarca en el propòsit de les responsabilitats dels governs locals, i proporciona una detallada descripció de la demanda de centralització de les polítiques culturals. Concretament assenyala la necessitat de “*Garantir el finançament públic de la cultura mitjançant els instruments necessaris (...), el finançament directe de programes i serveis públics, el suport a activitats d’iniciativa privada a través de subvencions.*” Ara bé, d’acord amb Abeledo (2010), “si es pretén dotar a la cultura d’una funció de centralitat per al desenvolupament local, serà necessari ampliar el seu percentatge de finançament de la cultura.” Aquest és un dels obstacles previs que cal superar, perquè una cosa està clara, les polítiques culturals de municipis menuts manquen de pressupost cultural, i es basen en el que denominem “*polítiques culturals de subvencions*”. I més en la conjuntura econòmica i financera actual.

Finalment, la secció de “recomanacions” advoca per la renovada importància de la cultura i reclama que aquesta importància ha de ser visible en els programes, pressupostos i organigrames dels diversos nivells del govern local.

Com bé diu Mikel Etxebarria (2005), “no podem oblidar el fet que l’Agenda 21 de la cultura, i la seva implementació, no es realitza sobre un espai verge”. L’acció cultural de les entitats locals és una realitat en el territori, sobretot, des de l’existència de governs locals democràtics. Els nostres Ajuntaments, en major o menor mesura, contenen amb regidories de cultura, amb personal tècnic que duu treballant en el territori amb altres entitats presents, des de fa molts anys. La cultura, al igual que la majoria de les polítiques locals, ha evolucionat durant aquests anys i s’ha adaptat a la realitat i al territori en que s’intenta implementar. Respectant les tradicions locals, les demandes ciutadanes, els hàbits de consum, les infraestructures existents, etc. Pràcticament tots els municipis tenen alguna estructura de personal, equipaments, serveis i oferta cultural.

Independentment que puguem o deguem reflexionar sobre la funció i les estratègies de les polítiques públiques culturals, hem de tindre clar que no partim de zero. Ja hi ha camí fet. Tot i que segurament l’Agenda 21 de la cultura ens obliga a reflexionar sobre els objectius i el contingut de les nostres polítiques culturals locals. Hem de tindre clar que la pròpia Agenda 21 de la cultura deu adaptar-se a les nostres pròpies realitats i cultures organitzatives, si realment volem que sigui útil.

Actuem sobre una realitat preexistent. No és la mateixa situació que en altres agendes: la local, la mediambiental. Ni és la mateixa situació en altres àmbits geogràfics: poblacions de més habitants, poblacions disseminades, poblacions amb forta tradició cultural,... En molts municipis ha suposat engegar un àrea de treball pràcticament des del no-res, sense tècnics ni professionals especialitzats. Cada realitat és diferent, així que cada Agenda ha de ser diferent.

Coincidim amb altres plantejaments. Com aquell que afirma que “l’Agenda 21, sense pretendre menysprear-la, és simplement un document més” (Etxebarria, 2005). Com molts altres documents

relacionats amb les polítiques culturals, el desenvolupament sostenible, la multiculturalitat,... amb diferents caràcters i àmbits; més globals o més locals. El que sí ens aporta, com tota marca que s'aprecia, és credibilitat. Tant a nivell institucional com social.

3.- DOS EXPERIÈNCIES EN POBLACIONS DE CASTELLÓ

La participació ciutadana és un element bàsic de qualsevol Agenda 21, tant la Local, com la Mediambiental, i com no, la de Cultura.

La implicació dels ciutadans, que al cap i a la fi són els destinataris de les polítiques públiques, així com dels diferents agents culturals del territori, és una condició *sine quanon* per a definir i dissenyar Agendes 21.

Ens trobem davant d'una oportunitat que no podem desaproveitar, una oportunitat que ens ofereix l'aprovació de l'Agenda 21 de la cultura.

La irrupció de la participació ciutadana en les polítiques públiques de l'àmbit local, com a tots els nivells de l'Administració Pública, és una avinentesa. Pressuposant que la implicació de la ciutadania en les polítiques públiques és un dels dèficits històrics de la democràcia actual.

No podem negar que existeixen aspectes que dificulten la implementació de processos reals de participació ciutadana. L'augment de l'individualisme, la inexistència d'interlocutors reconeguts, el gran cost en treball i temps necessari que personalment requereix, etc. Sense oblidar que, tant l'Administració Pública, com les seues estructures i procediments, són rígids a més de jeràrquics. O la mancança existent de sistemes adequats perquè els ciutadans expressin les seves opinions i preferències sobre qüestions concretes són, si més no, les dificultats més complicades de salvar a l'hora d'implementar processos de participació ciutadana.

Sense oblidar als actors potencials d'aquesta participació, ja que en el cas de la cultura, entre els personatges presents en el territori trobem la ciutadania, les associacions, les entitats, els professionals,... I cal treballar i esforçar-se per a incentivar i possibilitar la seua participació en els processos de definició de les polítiques culturals públiques, ja que en definitiva, són ells els destinataris, són ells els protagonistes.

4.- L'AGENDA 21 DE LA CULTURA A VILANOVA D'ALCOLEA

4.1.- Inicis

A principis de l'any 2008, des del Servei d'Activitats Socioculturals (SASC) de la Universitat Jaume I (UJI) se'ns proposa, al costat de la Serra d'en Garceran unir-nos al projecte Agenda 21 de la

cultura, iniciat en Sant Mateu. Des de l'Agència de Desenvolupament Local, s'exposa dit projecte a l'Equip de Govern de l'Ajuntament. El qual, accepta iniciar la implementació de l'Agenda 21 de la cultura en Vilanova d'Alcolea. Durant el mes de març de 2008, es formalitza l'adhesió al projecte i se signa el conveni de col·laboració entre l'Ajuntament i l'UJI.

4.2.- Implementació

I Fase. Organigrama i Documentació Corporativa

Les primeres accions van ser les entrevistes realitzades a les associacions i als col·lectius, per a explicar-los el projecte i investigar les relacions entre ells. Amb les respostes obtingudes es va poder dibuixar un mapa social del municipi de Vilanova d'Alcolea.

A continuació es va crear el primer òrgan participatiu, l'anomenat "Proto-Fòrum", format pels actors clau del territori, alguns representants de les associacions i dels col·lectius locals. En les primeres reunions de l'òrgan es van dissenyar els primers documents corporatius del projecte, a més de retornar la informació de les enquestes portades a terme.

El "Proto-Fòrum" fou l'encarregat d'adaptar l'organigrama previst en les directrius de l'Agenda 21 de la cultura, a les característiques del projecte i del municipi de Vilanova d'Alcolea. Mitjançant el consens, s'acorda treballar amb un organigrama operatiu, dividit en diferents òrgans de participació. Així podem trobar:

- El Fòrum Ciutadà: format pels representants de les associacions i per ciutadans. Realitza reunions mensuals i tracta temàtiques variades, relacionades amb el projecte, o amb la programació cultural.
- Els Grups de Treball: es creen front a la necessitat de funcionalitat a l'hora de tractar temes concrets. Gràcies a ser un grup més reduït sols es reuneix per necessitat, per a tractar temàtiques puntuals.
- L'Assemblea Ciutadana: és l'òrgan representatiu per antonomàsia, al estar conformat per tots els veïns i veïnes del municipi. S'encarrega d'aprovar o desestimar les propostes del Fòrum.
- El Ple de l'Ajuntament: té l'última paraula, ja que té la competència per a ratificar els acords de l'Assemblea Ciutadana, consultar en el Fòrum Ciutadà, proposar temàtiques,...

Una de les primeres iniciatives acordades en el Fòrum Ciutadà van ser les Jornades de Participació Ciutadana. Esdeveniment dirigit a esclarir els dubtes sorgits sobre el projecte, invitant experiències externes. A banda de treballar sobre les problemàtiques locals sorgides.

II Fase. Gestió Cultural Participativa

La següent fase es caracteritza per la consolidació de la Metodologia de Gestió de la Política Cultural Local. Es tracta d'implementar una gestió cultural participativa, on és el Fòrum qui organitza, realitza i avalua les activitats culturals locals. Des de les festivitats i esdeveniments, fins a les sol·licituds i inversions culturals. Aquest espai, ha aconseguit ser el lloc on es tracten i s'acorden la major part de les decisions d'àmbit cultural del municipi. Inclús passant a ser l'escenari on es presenten les noves propostes culturals; adequació de zona d'escalada, cicles de cinema, ruta BTT, festival de curts, etc.

III Fase. Recuperació de Tradicions

El treball del Fòrum continua, per a superar les preocupacions de la ciutadania. Un dels dèficits detectats i al que es pretenia posar solució, era la recuperació de tradicions. Amb aquesta premissa els membres del Fòrum aconsegueixen tornar a organitzar una fira en el municipi. Naix la Fira del Cavall de Vilanova d'Alcolea. Esdeveniment que hereta la metodologia participativa. Així en l'organització, realització i avaluació de la Fira hi participen les associacions, els comerços i alguns veïns i veïnes.

IV Fase. Noves Iniciatives

La quarta fase del procés d'implementació es caracteritza per la inclusió en el panorama cultural municipal de noves iniciatives multisectorials. Entre les que destaca el projecte Biblioteca-Escola i el Certamen Literari. El projecte Biblioteca-Escola naix amb la intenció de fomentar la lectura i la creació artística entre la població de Vilanova d'Alcolea. Per aquest motiu, se signa un conveni per a conjuminar esforços entre les entitats amb més pes; l'Ajuntament, l'Escola i la Biblioteca. Pel que fa al Certamen Literari, es una iniciativa conjunta entre l'Agenda 21 de la Cultura i l'Escola Municipal. És una clara aposta per les lletres i la creació, dirigit a la població en edat escolar.

V Fase. Diagnòstic Participatiu

L'última fase, fins a dia d'avui. Caracteritzada per ser la que inclou el Diagnòstic Participatiu del municipi de Vilanova d'Alcolea. Diagnòstic aconseguit mitjançant un metodologia participativa i inclusiva. En primer lloc, es va realitzar una enquesta a nivell local. On tots els veïns i veïnes de Vilanova d'Alcolea van poder opinar sobre qüestions de la realitat cultural del municipi. Es va realitzar entrevistes personals i es van sondejar amb els col·lectius claus. Amb aquest primers resultats, i durant les Jornades de Participació Ciutadana, s'organitzà un Taller Participatiu, per a filtrar, concretar i consensuar les dades obtingudes en les enquestes. La informació resultant, es va plasmar en el document anomenat Diagnòstic de Vilanova d'Alcolea. Una de les conclusions amb

més ressò del procés, va ser la necessitat de crear un Grup de Treball, per a tractar una problemàtica latent; “les fogueres de Sant Antoni.”

En el procés d'avaluació i revisió del projecte, els membres del Fòrum van prendre la decisió de repetir la Fase de Diagnòstic. Motivats per la poca participació, i consegüentment, representativitat de l'esmentat document.

4.3.- Conclusions

A l'hora d'extraure les conclusions del procés viscut en la implementació de l'Agenda 21 de la Cultura en el municipi de Vilanova d'Alcolea, destacaria en primer lloc, la inclusió d'una nova metodologia de treball. Metodologia inicialment utilitzada per a implicar en la gestió i disseny de les polítiques culturals locals als veïns i veïnes del municipi. Tot i que, s'ha demostrat que és extrapolable a la gestió interna de cadascun dels col·lectius presents en l'Agenda 21. Convertint-se en un exemple clar d'experiència formativa no formal.

Si bé és cert, un dels motius per iniciar un projecte d'aquestes característiques, centrat en l'àmbit cultural, era la necessitat d'implementar esta metodologia participativa en un àmbit neutre. Un àmbit que no fora propici per a enfrontaments, rivalitats, per a poder derivar dita metodologia a altres esferes municipals més problemàtiques, com urbanisme o medi ambient.

No menys important, ha sigut la creació, de manera clara, d'un espai de discussió i propostes. On la gent sap, que pot acudir per a informar-se, opinar, debatre, consensuar, decidir. Un espai on la veu de la ciutadania té pes, on les persones se senten persones. Un espai que ha consolidat el concepte “participació ” en el municipi de Vilanova d'Alcolea.

No podem oblidar un factor clau en el procés. El paper desenvolupat per la Universitat Jaume I. Ja que gràcies a la Universitat i la concepció que es té d'esta institució en el territori, ha segut possible superar molts obstacles. En primer lloc, la força i credibilitat que li dona a un projecte el estar recolzat per una institució com la Universitat. En segon lloc, el paper de mediador en els inicis dels projectes, tant amb els grups polítics com a la ciutadania en general. I en tercer lloc, el recolzament tècnic rebut a l'hora d'engegar el procés d'implementació d'un projecte d'aquestes característiques.

Aquesta aventura també ens ha permès als tècnics implicats, la possibilitat de treballar en xarxa . Això sí, una xarxa real, compartint opinions, preocupacions i anant més enllà. Amb l'aparició d'una iniciativa paral·lela: un seminari de desenvolupament local i participació comunitària concebut com un espai d'aprenentatge i d'empoderament, en el se de la Universitat Jaume I. L'anomenat Seminari Garbell.

Però no tot són bones notícies, també hi ha coses a millorar. Com per exemple la problemàtica de

comprensió del concepte “Agenda 21 de la cultura” per gran part de la ciutadania, que és tradueix en una menor implicació i una participació limitada, degut a una clara desmotivació de la ciutadania, enfront alguns conceptes que conformen l'essència de l'Agenda 21 de la Cultura.

No oblidem el protagonisme excessiu del coordinador del projecte, el qual hauria de ser un actor més, que deuria delegar més funcions, equiparar la dedicació,... En definitiva, apostar per una organització més horitzontal i no tant dependent.

5.- L'AGENDA 21 DE LA CULTURA A SANT MATEU

5.1.- Inicis

El procés d'implantació en Sant Mateu comença amb una conversa mantinguda entre els tècnics de l'UJI i els de l'Ajuntament. Es parla de dur l'Agenda com a programa pilot dins d'un municipi de l'àmbit d'acció d'Extensió Universitària. Per diverses raons va ser triat Sant Mateu. Existeix des de fa anys un fort compromís entre ambdues institucions. La població compta amb una estructura tècnica important –cultura, turisme, agència de desenvolupament local-, representada en les convocatòries de la Mesa Tècnica del Programa d'Extensió Universitària. La trajectòria en el foment de la cultura, especialment lligada al patrimoni, també n'és un factor. Cal destacar que Sant Mateu constitueix a mitjans dels 80 un Patronat Municipal de Cultura –que ja en sí era un òrgan de participació ciutadana-, encarregat de vetllar per la difusió i la protecció del patrimoni històric de la localitat. A més promou la realització d'activitats culturals i és una institució que continua activa en l'actualitat.

La proposta de l'UJI és traslladada als polítics locals de Sant Mateu. Aquests donen el vist i plau a la implantació del programa. Més endavant se sumen al projecte les localitats de Vilanova d'Alcolea i Serra d'En Garceran. Així tenim tres poblacions que comparteixen el mateix projecte, com ja s'ha vist.

Amb la formalització de la col·laboració entre l'UJI i els respectius ajuntaments l'any 2008, s'assigna un tècnic municipal al programa. Aquest haurà de dedicar part de la seua jornada laboral al projecte, i participar en les accions formatives proposades per l'UJI.

Aquesta contribueix amb un tutor. Les seues tasques seran de seguiment, assessorament i avaluació del treball tècnic. L'UJI també posa a disposició del projecte un conjunt de serveis, entre ells impressió de fullets informatius i espai web.

Al juny de 2008 es presenta l'Agenda 21 de la Cultura a la població de Sant Mateu. A aquesta presentació són convidats els responsables de les associacions del municipi, interlocutors principals del projecte, i als membres del Patronat de Cultura.

Durant la presentació es posa de manifest certa tendència entre els assistents a pensar que l'Agenda 21 de la Cultura anava a derivar en la realització d'activitats culturals, i en l'obtenció de subvencions per a la seua execució. En posteriors fases del treball, especialment durant l'elaboració del diagnòstic, es va posar especial èmfasi en explicar al grup promotor que l'Agenda vol anar més enllà. Parteix de la participació ciutadana per a construir un itinerari. Un camí basat en els principis del document per a construir una política cultural.

5.2.- Implementació

Fase inicial. Enquestes

La primera fase de treball va consistir en la realització d'enquestes entre els representants de les diferents associacions de la localitat. Es detecten 31 col·lectius amb dedicació a una gran varietat d'àmbits de la cultura. A més també es compta amb la participació d'altres associacions que, a priori, no es dediquen a la realització d'activitats culturals: dones, jubilats, l'Assemblea Comarcal de la Creu Roja, o les associacions de pares i mares dels centres d'educació primària i secundària. Són tots ells col·lectius importants, tant per la labor que duen a terme com pel seu nombre d'associats. S'actua, per tant, des d'un punt de vista el més ampli possible, fruit del nostre enteniment de la cultura com una eina per al desenvolupament, i de les associacions com a vincle entre el programa i la societat civil local.

Amb les enquestes es pretén llançar una mica de llum sobre la realitat del municipi a nivell cultural: activitats, equipaments, coneixement per part de l'enquestat d'altres associacions, propostes, dèficits detectats, etc. També qüestions sobre la seua associació en concret: nombre de socis, funcionament intern, periodicitat de les reunions, activitats realitzades al llarg dels últims anys.

Aquestes enquestes ajuden a traçar un mapa de la realitat cultural de la població i, en segon lloc, ens parlen d'una varietat i riquesa associativa considerable. És prou amb dir que cada habitant de la població, d'acord amb els resultats de les enquestes pertany a una mitjana d'1,35 associacions.

Fase de diagnòstic

Al llarg de 2009 es realitza el diagnòstic de la realitat. Per a açò es parteix dels resultats de les enquestes, i es consensua un text basat en els principis de l'Agenda 21 de la Cultura.

Durant aquestes reunions un total de 34 persones participen d'una manera o una altra, amb diverses continuïtats. Es tractava en aquestes trobades no solament de redactar el diagnòstic, sinó de donar la major difusió possible al projecte. Per açò les convocatòries van ser sempre obertes a totes les associacions, podent participar en les mateixes qualsevol membre de l'entitat. D'aquesta manera van estar representades en les reunions 20 de les 31 associacions i col·lectius existents en el municipi, constituint un grup promotor dinàmic i obert a gran diversitat d'aportacions.

Una vegada presentats davant aquest grup els resultats de les enquestes es van realitzar alguns exercicis previs per a prendre millor consciència de la realitat cultural del municipi. Entre ells va destacar un inventari dels equipaments per a la cultura que existeixen i que, es considera, falten en la localitat. Una altra de les tasques va consistir a determinar, d'acord amb els principis de l'agenda, quines eren les fortaleces i quins les debilitats de Sant Mateu en relació a la cultura. Així es van conformar les bases del primer esborrany del diagnòstic. En les sessions posteriors es va consensuar el document amb la realització de diverses aportacions i modificacions. Finalment el text va ser aprovat per part del grup promotor i publicat amb la col·laboració de la Universitat Jaume I sota el títol 'El posicionament de Sant Mateu davant de l'Agenda 21 de la cultura'.

Aprofitant la celebració de les Jornades Culturals a la fi de novembre d'aqueix mateix any, es presenta el document a la població, i s'exposa el que suposa la seua engegada.

Igual que l'articulat dels principis de l'Agenda 21 de la Cultura, el document de diagnòstic es divideix en 16 apartats en els quals es tracten diversos temes. Podríem dir que dins de la majoria d'aquests epígrafs es descriuen aspectes positius i uns altres a millorar.

Cal dir que cada epígraf no està dedicat a un principi de l'Agenda, sinó als conceptes força que apareixen dins de cadascun d'ells: diversitat cultural, cultura i medi ambient com a béns comuns de la humanitat; treball en xarxa, participació ciutadana, visió de la cultura com a punt de trobada, corresponsabilitat, patrimoni cultural, centralitat i transversalitat de la cultura, iniciativa ciutadana, identitat cultural, accés a la informació, treball i creativitat, cultura com a eina per al desenvolupament, universalitat de l'espai públic, drets culturals i pau.

Durant el procés de diagnòstic es van detectar certes dificultats que val la pena ressenyar. En primer lloc la conversa dins del grup promotor solia derivar cap a allò material: les activitats i els equipaments. De fet en el principi 12 es descriu com la cultura no és percebuda com un factor per al desenvolupament, o generador de riquesa, atès que es parteix d'una concepció purament econòmica, no veient en aquell moment les possibilitats a nivell de cohesió social o de desenvolupament personal que implica la cultura. A més, van sorgir problemes per a transmetre als integrants del grup promotor el significat dels conceptes que apareixen reflectits en l'articulat de l'Agenda 21 de la Cultura. És cert que el llenguatge utilitzat en aquest document és d'alguna manera abstracte i basat en intangibles.

Comunicada la situació a Albert López, gestor cultural del programa des de la UJI, aquest va contactar amb un grup d'investigació del Departament d'Educació de la pròpia institució, amb experiència en treball comunitari. És així com naix aquesta xarxa real que referíem més amunt. L'hem anomenat Seminari "Garbell", un espai col·laboratiu de treball en intervenció comunitària.

Fase de pla d'acció

Per a començar a treballar en el document de pla d'acció, des de la coordinació del projecte es va proposar al grup promotor de l'Agenda 21 de la Cultura de Sant Mateu un primer esborrany a partir del qual afegir, sostroure i modificar apartats. D'aquesta manera es van realitzar quatre esborranys successius, fins a arribar a un document que compta amb el consens del grup.

En el seu apartat inicial el pla d'acció parla dels principis i de la filosofia del projecte. Es fa en primer lloc un recorregut pel moviment cultural local en les últimes dècades, i especialment a partir de la creació del Patronat de Cultura a mitjans del 80. A continuació se situa Sant Mateu dins del context del món rural, i es parla de la fortalesa de les comunitats reals davant de les comunitats imaginades. Altres conceptes que es tracten són els de ciutadania crítica i interacció, per a acabar pronunciant-se sobre la qualitat de vida.

Els apartats 2, 3 i 4 es dediquen a repassar el procés d'implementació del programa des de la seua fase inicial fins al diagnòstic. També fan referència al fòrum de la cultura, com a organisme que haurà d'engegar el pla d'acció i realitzar el seu seguiment. Aquest fòrum comptarà amb representació dels partits polítics, dels membres del Patronat de Cultura, dels tècnics implicats en el projecte i de les associacions de la localitat. En essència es tracta d'un espai que naix a partir de la trajectòria del grup promotor.

El punt cinc del pla d'acció constitueix el gruix d'aquest programa. En ell es descriuen objectius generals, específics i accions concretes per a obtenir-los. En conjunt trobem nou objectius generals que es corresponen amb nou aspectes a millorar detectats en el diagnòstic.

Finalment, l'apartat sis descriu el cronograma per a l'engegada del pla d'acció. Es preveu un període de dos anys d'execució des de l'aprovació per part del Ple Municipal. Passat aquest temps es proposa realitzar una avaluació dels resultats. Al mateix temps, el grup promotor –o fòrum de la cultura- es constitueix en grup de treball per a la posada en funcionament del pla, així com per a la seua posterior fase d'avaluació.

Actualment el projecte Agenda 21 de la Cultura de Sant Mateu es troba en la recta final de l'elaboració del Pla d'Acció. El següent pas abans de l'execució, serà l'aprovació del mateix per part del Ple Municipal.

5.3.- Conclusions

Una de les bases que ha guiat el procés ha sigut la seua transparència. Tota la informació generada en les reunions s'ha tornat a la societat, a través de les associacions i del Patronat de Cultura.

Fomentar la participació i donar difusió al projecte també ha sigut important. Tots els sectors socials han sigut convidats a participar a través de les associacions. Pel que fa a la difusió, s'ha procurat

introduir el logo de l'Agenda 21 de la Cultura en totes les publicacions realitzades des de l'àrea de cultura de l'Ajuntament.

De la mateixa forma que succeeix en el cas de Vilanova d'Alcolea, un dels aspectes a millorar és la distribució del treball dins del grup promotor. Des de l'inici del projecte les majors càrregues han recaigut en el coordinador, sempre la mateixa persona, encarregat de dur a terme tot el treball entre reunions. El grup promotor, en canvi, realitzava tasques més lleugeres, de lectura i decisió.

El projecte d'Agenda 21 de la Cultura, no s'atura un cop aplicat el pla d'acció. De fet el seu recorregut pretén ser ben llarg. S'entén que de la seua posada en funcionament sorgirà una avaluació. Aquesta ens convidarà a la reflexió i donarà peu a generar un nou diagnòstic on s'analitzen debilitats i fortaleces, i així començar a desenvolupar un segon pla d'acció.

6.- CAP A LA CIUTADANIA CRÍTICA

Els projectes d'Agenda 21 de la Cultura ens ofereixen l'oportunitat de viure la participació en primera persona. Tant Vilanova d'Alcolea com Sant Mateu continuen duent a terme els seus programes en l'actualitat. El mateix procés ens convida a la reflexió. Cal fer una mirada enrere, encara que siga de reüll. Hem d'incorporar els nous conceptes, les noves ferramentes que al llarg del propi procés hem fet nostres. Podem distingir dues vies dins de la participació ciutadana, una vertical i l'altra horitzontal. En la primera l'estructura està jerarquitzada. La presa de decisions es delega en una instància superior. Fa de la ciutadania usuària del sistema.

La segona, en canvi, prescindeix de la jerarquia. Situa tothom en un mateix nivell d'acció i reflexió continua. En aquest sentit la paraula clau és empoderament, entès com la manera en què "els individus / les comunitats participen en processos d'aprenentatge en els quals creen, s'apropien i comparteixen coneixements, ferramentes i tècniques amb la finalitat de canviar i millorar la qualitat de les seues pròpies vides i societats. A través de l'empoderament, els individus no només gestionen i s'adapten al canvi sinó també contribueixen a / generen canvis en les seues vides i medi ambient" (UNESCO, s.d.).

L'empoderament possibilita el pensament autònom i assertiu, i aquests la ciutadania crítica. També la corresponsabilitat, la qual constitueix per ella mateixa un dels principis fonamentals de l'Agenda 21 de la Cultura.

Com a tècnics hem viscut un procés que ens ha empoderat, i que no s'atura, dins d'un espai d'aprenentatge no formal. Arribats a aquest punt cal que ens plantejem si el procés ha empoderat també la ciutadania. Cal ser crítics i revisar la nostra feina. Pensem que, com a coordinadors dels projectes, ens hem situat en un plànol de desigualtat respecte als grups promotors. A través del

nostre paper ens hem encarregat de preparar les reunions, dur-les a terme, i avaluar-les. Hem seguit uns models de participació verticals adreçats a la implantació d'un programa. Però l'Agenda 21 de la Cultura no és un document rígid. No imposa unes pautes a seguir. Més aviat és una guia, un conjunt de recomanacions per a construir el camí. La seua flexibilitat ens deixa rectificar, tornar enrere, reformular. Dita característica ens ha permès veure com aquestes dues experiències, amb una trajectòria diferent, pretenen arribar a unes mateixes finalitats. És desitjable, en el futur, que amb l'Agenda 21 de la Cultura es puguen produir formes de participació més horitzontals.

La posada en funcionament del pla d'acció sol considerar-se la finalitat última d'un programa d'Agenda 21. Però, on queda el procés? El pla d'acció donarà resultats tangibles. Gràcies a ell es construirà un equipament cultural necessari per al poble, o un espai per als joves. Potser es cree una setmana cultural amb moltes activitats per a tots els públics, i tot això es decidirà a través de pressupostos participatius.

És en el procés on trobarem els resultats intangibles. És aquí on podem canviar les habituals fórmules de participació cap a un model horitzontal. On podem fomentar la corresponsabilitat, i la resta dels valors i principis que guien l'Agenda 21 de la Cultura. És en el procés on es pot fomentar la ciutadania crítica dins d'un espai d'aprenentatge no formal i col·laboratiu.

Com en l'Odissea, el viatge per l'Agenda 21 de la Cultura, per la participació ciutadana, és força més apassionant que el destí.

7.- BIBLIOGRAFIA

ABELEDI SANCHIS, R., RAUSELL KÖSTER, P., CARRASCO ARROYO, S. (2007) *Cultura Estrategia para el Desarrollo Local*. Madrid: AECID.

ABELEDI SANCHIS, R. (2010). *La A21 como experiencia de Desarrollo Local Sostenible: del Medioambiente a la Cultura*. Tesis Doctoral no publicada. Universitat de València (Estudi General), València, Espanya.

ABELEDI SANCHIS, R. (2010), "Estrategias Culturales de Desarrollo Local y marcos de financiación: retos de un futuro próximo." *RevistaTecnica.net*, Núm.6 (Invierno 2010) Recuperat el 14/03/2011, de <http://revistatecnica.net/articulo/2010/03/estrategias-culturales-de-desarrollo-local-y-marcos-de-financiacion-retos-de-un-futuro-proximo/>

ALBERICH NISTAL, T., LÓPEZ MONFORT, A., MARTÍN CUESTA, M.A., (2006). *La Agenda 21 de la Cultura, un instrumento para el desarrollo: principios, metodologías y estrategias para su implantación en el entorno*. Castelló de la Plana: Servei de Comunicació i Publicacions de la Universitat Jaume I.

CIUTATS I GOVERNS LOCALS UNITS – Comissió de Cultura (2008) *Agenda 21 de la Cultura*. Recuperat el 14/03/2011, de http://agenda21culture.net/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=4&Itemid=&lang=ca

ETXEARRIA ETXEITA, M. (2005). *¿Qué significa la Agenda 21 de la cultura para la vida municipal?*. Recuperat el 17/02/2011, de <http://www.bcn.es/cultura/agenda21cultura/docs/ETXEARRIA%20-%20FAMP%20-%20Jerez.pdf>

GRUP PROMOTOR DE L'AGENDA 21 DE LA CULTURA DE SANT MATEU. (2009). *El posicionament de Sant Mateu davant de l'Agenda 21 de la Cultura*. Recuperat el 17/02/2011, de <http://santmateucultura.files.wordpress.com/2009/10/diagnostic.pdf>

PASCUAL RUIZ, J. (2006). Pla estratègic de cultura de Barcelona. Nous Accents 2006. Recuperat el 22/02/2011, de http://www.bcn.es/plaestrategicdecultura/pdf/Pla_Estrategic_CulturaBCN.pdf

UNESCO (s.d.). *Technology and learnings – Definitions*. Recuperat el 02/07/2011, de <http://www.unesco.org/education/educprog/lwf/doc/portfolio/definitions.htm>